

Tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttö ja hankintatavat nuorilla oppilaitostyypeittäin 2017–2023

PÄÄLÖYDÖKSET

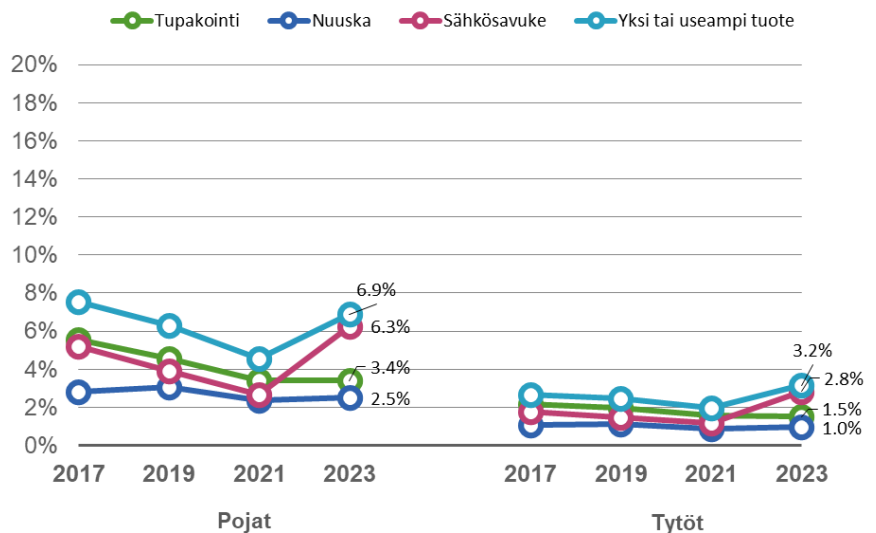
- Vähintään kerran tupakoineiden osuus laski lukio- ja ammattikoulutuksessa. Päivittäinen tupakointi väheni edelleen ammattiin opiskelevilla vuodesta 2021.
- Nuuskaa vähintään kerran käyttäneiden osuus laski, mutta päivittäisen käytön muutokset vuodesta 2021 olivat pieniä. Ammattiin opiskelevilla pojilla päivittäinen käyttö yleisty.
- Sähkösavukkeiden käytön aiempi väheneminen pysähtyi ja käyttö – sekä vähintään kerran että päivittäin – lisääntyi vuosina 2021–2023. Kokeileva käyttö yleistyi jo 4.–5. luokkalaisilla.
- Nikotiinipussien käyttö on yleisintä ammattiin opiskelevilla pojilla, joista 42 prosenttia oli käyttänyt niitä vähintään kerran ja 5 prosenttia päivittäin.
- Aiempi hyvä kehitys tupakka- ja nikotiinituotteiden käytön vähenemisessä kokonaisuutena tupakkalain tavoitetta kohti pääsääntöisesti pysähtyi tai kääntyi nousuun vuosina 2021–2023.
- Tupakkalain alaisia tuotteita hankitaan alaikäisenä pääsääntöisesti kavereiden hakemana tai tarjoamana. Sosiaalisen median kanavat muodostavat merkittävän hankintalähteen, erityisesti nuuskalle ja sähkösavukkeille.

Tupakointi ja muiden nikotiinituotteiden käyttö on haitallista terveydelle. Suomessa ammattiin opiskelevat nuoret tupakoivat moninkertaisesti lukiolaisiin verrattuna. Nuuskan suhteen koulutusryhmien väliset erot ovat olleet samansuuntaiset mutta pienemmät kuin tupakoinnissa. Nuorten sähkösavukekäytössä koulutusryhmien väliset erot eivät ole olleet yhtä selkeitä. Nikotiinipussien käytön seuranta nuorilla on alkanut Suomessa vuonna 2023, kun tuotteet ovat tulleet tupakan vastikkeena myyntiin.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan tupakoinnin, nuuskaamisen ja sähkösavukkeiden käytön kehitystä oppilaitostyypeittäin ja sukupuolen mukaan vuosina 2017–2023. Tietoja raportoidaan perusopetuksen 4.–5. luokkalaisilta, 8.–9. luokkalaisilta sekä lukion ja ammatillisten oppilaitosten (AOL) 1. ja 2. vuoden opiskelijoilta. Lisäksi tarkastellaan nikotiinipussien käyttöä vuonna 2023. Savukkeiden, sähkösavukkeiden ja nuuskan hankintaa alaikäisenä tarkastellaan vähittäismyynnistä, verkkokaupoista ja välittämisen kautta.

Perusopetuksen 4.–5. luokkalaiset

Alakoulun 4.–5. luokkalaisilla eri tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttö on harvinaista. Tuotteita vähintään kerran käyttäneiden osuudet laskivat vuosina 2017–2021. Vuosina 2021–2023 sähkösavukkeiden käyttö kuitenkin yleistyi erityisesti pojilla (Kuvio 1). Suuri osa sähkösavukkeiden käytöstä tässä ikäryhmässä on kokeiluja. Kerran tai kaksi sähkösavuketta kokeilleita oli pojista 4,9 ja tytöistä 2 prosenttia. Silloin tällöin tuotetta ilmoitti käyttävänsä pojista 1,4 ja tytöistä 0,8 prosenttia. Päivittäisestä käytöstä ei tässä ikäryhmässä ole tietoa.

Kuvio 1. Vähintään kerran tupakka- tai nikotiinituotteita käyttäneiden osuudet 4.–5. luokkalaisilla tuotteen ja sukupuolen mukaan, 2017–2023 (Lähde: THL, Kouluterveyskysely).

Hanna Ollila
THL

Otto Ruokolainen
THL

Näin tutkimus tehtiin:

Tutkimus toteutettiin THL:n Koulu-terveyskyselyn vuosien 2017–2023 aineistoilla. Lisätietoa kyselystä ja käytetyt kyselylomakkeet: thl.fi/tilastot/kouluterveyskysely.

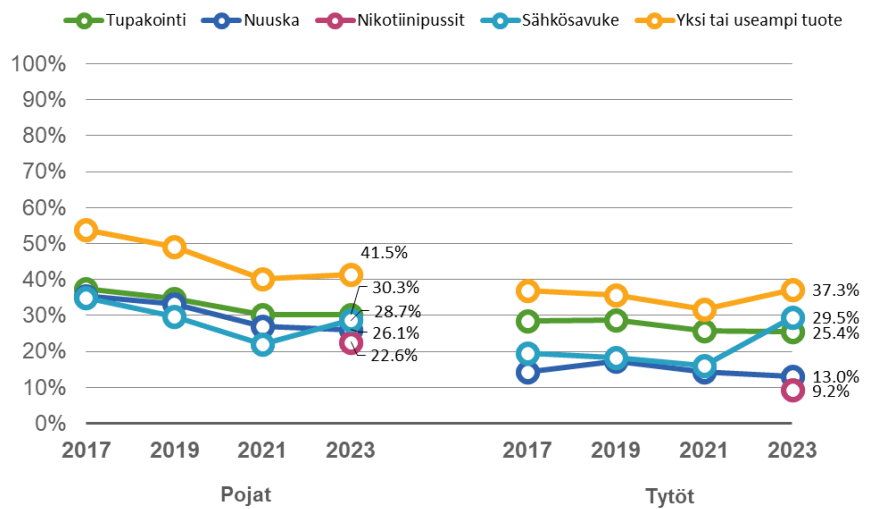
Tässä tutkimuksessa käytetyistä muuttujista jonkin tupakka- tai nikotiini tuotteen käyttö vähintään kerran tai päivittäin, tuotekohtainen päivittäinen käyttö sekä alaikäisten savuke- ja sähkösavukehankinnat vähittäismyynnistä ovat saatavilla indikaattorikuvauksineen myös Koulu-terveyskyselyn tulospalvelussa oppilaitostyypeittäin ja alueittain. Vähintään kerran käyttäneiden osuudet tuotekohtaisesti on laskettu tulospalvelun indikaattoria vastaavasti. Hankinta eri kanavista tuotekohtaisesti on laskettu tulospalvelun hankintaindikaattoreita vastaavasti.

Jonkin tupakka- tai nikotiini tuotteen käytön indikaattoreissa on mukana kuvioissa mainittujen tuotteiden lisäksi myös vesipiippu, jonka tuotekohtaista käyttöä ei käsitellä tässä erikseen käytön vähäisyyden vuoksi. Nikotiinipussien käyttöä on kysytty ainoastaan vuonna 2023 perusopetuksen 8.–9. luokkalaisilta ja toisen asteen oppilaitosten opiskelijoilta ja se on lisätty tältä vuodelta myös jonkin tupakka- tai nikotiini tuotteen käytön indikaattoreihin.

Kyselylomakkeella nuoret voivat vastata useamman hankintatavan, joten eri hankintatapojen prosentiosuudet eivät summaudu sataan. Sähkösavukelaitteiden ja -nesteiden hankintapakysymys on muuttunut vuodesta 2021 alkaen eikä vertailua sen osalta tehdä siksi aiempiin vuosiin. Hankintatapoja kysytään vain 8.–9. luokkalaisilta ja toisen asteen oppilaitosten opiskelijoilta.

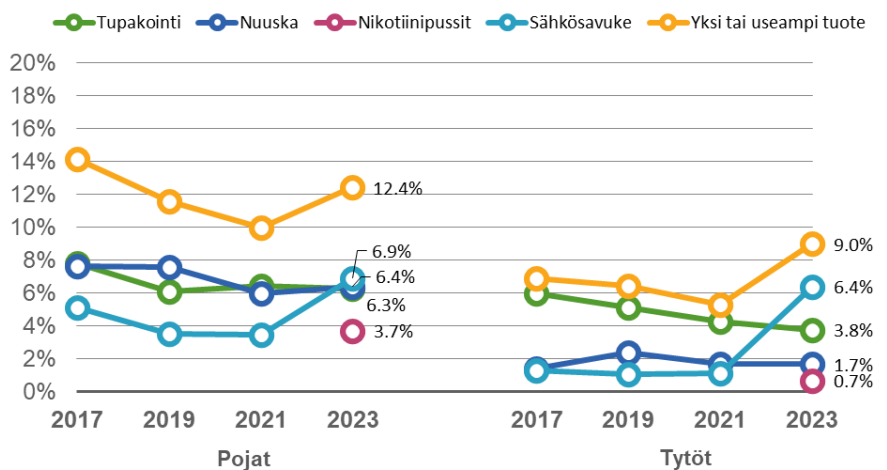
Perusopetuksen 8.–9. luokkalaiset

Yläkoulussa vähintään kerran tupakoineiden ja nuuskanneiden osuudet laskivat pojilla vuosina 2017–2021 (Kuvio 2). Tytöillä tupakoineiden osuus laski vuosina 2019–2021. Nuuskanneiden tyttöjen osuus väheni vuosina 2021–2023 aiemman vuosien 2017–2019 kasvun jälkeen. Sähkösavuketta käyttäneiden osuus kasvoi selvästi tytöillä ja palasi pojilla aiemmalle tasolle vuosina 2021–2023. Tytöillä sähkösavuketta käyttäneiden osuus nousi suuremmaksi kuin tupakoineiden osuus. Nikotiinipusseja käyttäneiden osuus oli vuonna 2023 pojilla suurempi kuin tytöillä ja lähellä nuuskanneiden osuutta. Myös tytöillä nuuskaa ja nikotiinipusseja käyttäneiden osuudet olivat lähellä toisiaan.

Kuvio 2. Vähintään kerran tupakka- tai nikotiini tuotteita käyttäneiden osuudet 8.–9. luokkalaisilla tuotteen ja sukupuolen mukaan, 2017–2023. (Lähde: THL, Koulu-terveyskysely)

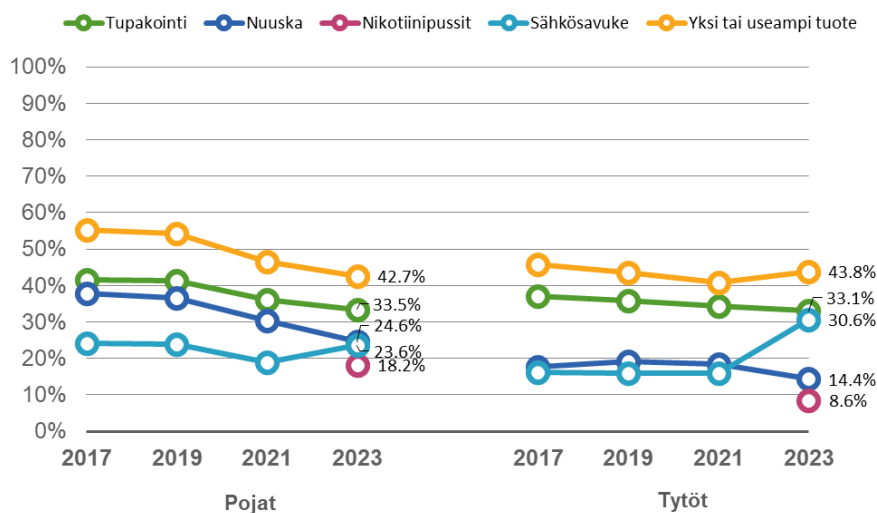
Pojilla päivittäisen tupakoinnin, nuuskaamisen ja sähkösavukkeen käytön lasku pysähtyi vuoteen 2021 (Kuvio 3). Sähkösavukkeen päivittäinen käyttö yleistyi vuosina 2021–2023 sekä pojilla että tytöillä. Pojilla päivittäin tupakointi, nuuskaaminen ja sähkösavukkeen käyttö oli vuonna 2023 yhtä yleistä. Tytöillä päivittäisen tupakoinnin lasku jatkui ja sähkösavukkeen käyttö ohitti vuosina 2021–2023 tupakoinnin yleisyyden. Nuuskaaminen pysyi harvinaisena. Nikotiinipussien päivittäistä käyttöä esiintyi lähinnä pojilla.

Kuvio 3. Päivittäin tupakka- tai nikotiini tuotteita käyttävien osuudet 8.–9. luokkalaisilla tuotteen ja sukupuolen mukaan, 2017–2023 (Lähde: THL, Koulu-terveyskysely).

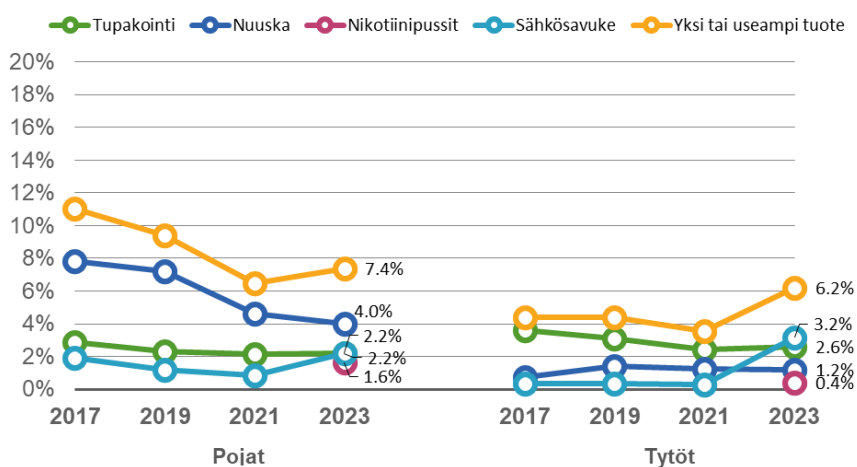
Lukiolaiset

Lukiossa vähintään kerran tupakoineiden ja nuuskanneiden osuudet laskivat sekä tytöillä että pojilla vuosina 2017–2023 (Kuvio 4). Vuosina 2021–2023 sähkösavuketta käyttäneiden osuus kasvoi selvästi tytöillä ja palasi pojilla vuosien 2017–2019 tasolle. Nikotiinipusseja käyttäneiden osuus oli vuonna 2023 pojilla suurempi kuin tytöillä. Nikotiinipusseja käyttäneiden osuus oli nuuskanneiden osuutta pienempi.

Kuvio 4. Vähintään kerran tupakka- tai nikotiinituotteita käyttäneiden osuudet lukiolaisilla tuotteen ja sukupuolen mukaan, 2017–2023 (Lähde: THL, Kouluterveyskysely).

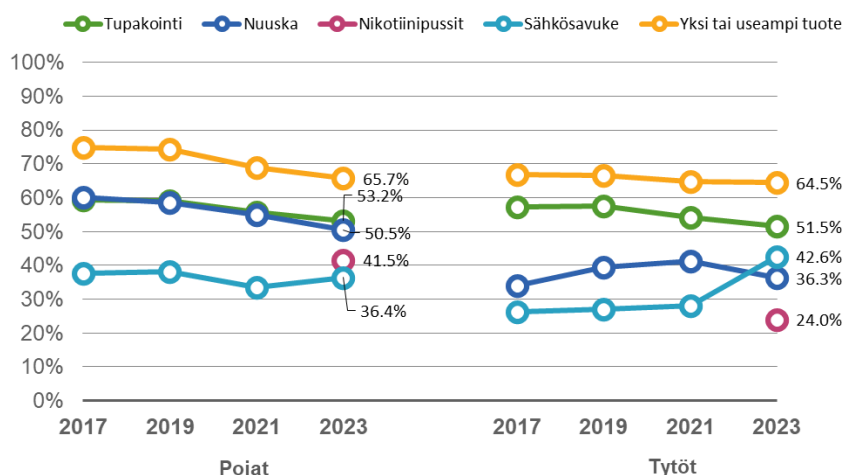
Lukiolaisilla päivittäinen tupakointi on tarkastelujakson ajan ollut hyvin vähäistä (Kuvio 5). Pojilla tupakointi on ollut vähäisempää kuin nuuskaaminen. Nuuskaaminen pysyi tytöillä harvinaisena. Vuosina 2021–2023 päivittäisen tupakoinnin tai nuuskaamisen yleisyys pysyi samalla tasolla sekä pojilla että tytöillä. Sähkösavukkeen päivittäinen käyttö yleistyi vuosina 2021–2023 sekä pojilla että tytöillä, ja nousi samalle tasolle tupakoinnin yleisyyden kanssa. Nikotiinipussien päivittäistä käyttöä esiintyi lähinnä pojilla, mutta vähemmän kuin nuuskaamista.

Kuvio 5. Päivittäin tupakka- tai nikotiinituotteita käyttävien osuudet lukiolaisilla tuotteen ja sukupuolen mukaan, 2017–2023 (Lähde: THL, Kouluterveyskysely).

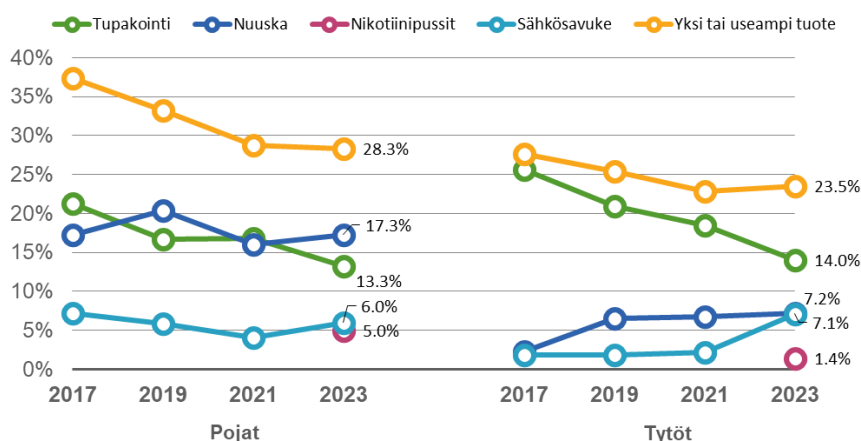
Ammattiin opiskelevat

Ammattiin opiskelevilla vähintään kerran tupakoineiden osuudet laskivat sekä tytöillä että pojilla vuosina 2019–2023 (Kuvio 6). Pojilla myös nuuskanneiden osuus jatkoi laskuaan ja tytöillä aiempi kasvu taittui vuosina 2021–2023. Vuosina 2021–2023 sähkösavuketta käyttäneiden osuus kasvoi selvästi tytöillä ja pojilla se yleistyi lähes vuosien 2017–2019 tasolle. Nikotiinipusseja käyttäneiden poikien osuus (41,5 %) oli suuri vuonna 2023. Nikotiinipusseja käyttäneiden osuus oli nuuskanneiden osuutta pienempi sekä pojilla että tytöillä.

Kuvio 6. Vähintään kerran tupakka- tai nikotiinituotteita käyttäneiden osuudet ammattiin opiskelevilla tuotteen ja sukupuolen mukaan, 2017–2023 (Lähde: THL, Kouluterveyskysely).

Päivittäinen tupakointi väheni ammattiin opiskelevilla vuosina 2017–2023, erityisen voimakkaasti tytöillä (Kuvio 7). Pojilla tupakointi on jälleen vähäisempää kuin nuuskaaminen, joka yleistyi vuosina 2021–2023. Sähkösavukkeen päivittäinen käyttö yleistyi vuosina 2021–2023 erityisesti tytöillä ja nousi samalle tasolle nuuskaamisen yleisyyden kanssa. Nikotiinipussien päivittäinen käyttö oli pojilla lähes samalla tasolla sähkösavukkeen käytön kanssa, joka palasi aiemmalle tasolle vuonna 2023.

Kuvio 7. Päivittäin tupakka- tai nikotiinituotteita käyttävien osuudet ammattiin opiskelevilla tuotteen ja sukupuolen mukaan, 2017–2023 (Lähde: THL, Kouluterveyskysely).

Viimeisen 30 päivän aikana käytettyjen tupakka- ja nikotiini tuotteiden hankintatavat alaikäisillä

Pieni osa alaikäisistä onnistuu ostamaan tupakka- ja nikotiini tuotteita vähittäismyynnistä. Savukkeita hankki näin vuonna 2023 pojista 12,2 ja tytöistä 4,2 prosenttia. Osuudet laskivat vuosina 2017–2023. Sähkösavukkeissa vastaavat prosenttiosuudet olivat pojilla 7,4 ja tytöillä 2,7. Osuudet laskivat vuodesta 2021 (pojat 14,1 %, tytöt 4,6 %).

Tupakkatuotteiden ja nikotiininesteiden etämyynti on kiellettyä. Vuonna 2023 pojista 3,9 ja tytöistä 1,1 prosenttia ilmoitti hankkineensa savukkeet verkkokaupasta. Sähkösavukkeissa vastaavat osuudet olivat pojilla 7,1 ja tytöillä 2,8 prosenttia, laskien vuodesta 2021 (pojat 14,0 %, tytöt 5,1 %). Vuonna 2023 pojista 9,1 ja tytöistä 3,7 prosenttia raportoi hankkineensa nuuskan verkkokaupasta. Osuudet kasvoivat erityisesti vuosien 2019–2021 välillä.

Pojista 5,7 ja tytöistä 2,8 prosenttia raportoi vuonna 2023 hankkineensa savukkeensa laivalta tai ulkomailta. Osuudet eivät vaihdelleet merkittävästi vuosina 2017–2023. Sähkösavukkeissa vastaavat osuudet olivat pojilla 4,4 ja tytöillä 3,4 prosenttia. Pojilla osuus laski vuodesta 2021 (7,6 %) mutta tytöillä ei tapahtunut merkittävää muutosta. Nuuskassa vastaavat osuudet olivat pojilla 8,1 ja tytöillä 4,9 prosenttia. Pojilla osuudet eivät ole muuttaneet merkittävästi vuosina 2017–2023. Tytöillä osuus kasvoi vuodesta 2021 (3,0 %).

Hankinta kavereiden hakemana tai tarjoamana on edelleen yleisin hankintatapa, mutta sen osuus laski kaikissa tuotteissa. Savukkeensa kavereiden kautta oli hankkinut vuonna 2023 pojista 60,4 ja tytöistä 71,7 prosenttia. Osuudet laskivat vuodesta 2021 (pojat 70,6 %, tytöt 79,6 %). Vuosina 2017–2021 osuuksissa ei ollut merkittävää vaihtelua. Sähkösavukkeissa vastaavat osuudet olivat vuonna 2023 pojilla 55,9 ja tytöillä 66,2 prosenttia. Osuudet laskivat vuodesta 2021 (pojat 59,6 %, tytöt 71,9 %). Nuuskassa vastaavat osuudet olivat vuonna 2023 pojilla 52,1 ja tytöillä 63,2 prosenttia. Osuudet laskivat vuosina 2017–2023.

Joltain muulta aikuiselta tai tuntemattomalta savukkeensa oli hankkinut vuonna 2023 pojista 20,2 ja tytöistä 20,6 prosenttia. Osuudet laskivat vuodesta 2021 (pojat 24,9 %, ja tytöt 25,5 %), mutta vuosina 2017–2021 vaihtelu oli vähäistä. Sähkösavukkeissa vastaavat osuudet olivat vuonna 2023 pojilla 13,5 ja tytöillä 11,6 prosenttia, laskien pojilla vuodesta 2021 (17,9 %). Nuuskassa vastaavat osuudet olivat vuonna 2023 pojilla 16,7 ja tytöillä 14,9 prosenttia. Osuudet laskivat vuodesta 2021 (pojat 21,1 %, tytöt 16,3 %). Vuosina 2017–2021 vaihtelu osuuksissa oli pientä.

Hankinnat sosiaalisen median kautta ovat yleistyneet viime vuosina. Pojista 22,5 ja tytöistä 20,1 prosenttia raportoi vuonna 2023 hankkineensa savukkeet näin. Osuudet kasvoivat vuodesta 2021 (pojat 17,1 %, tytöt 14,7 %). Sähkösavukkeissa vastaavat osuudet olivat vuonna 2023 pojilla 36,4 ja tytöillä 40,6 prosenttia. Osuudet kasvoivat vuodesta 2021 (pojat 21,9 %, tytöt 19,7 %). Nuuskan hankinta sosiaalisen median kautta yleistyi merkittävästi vuosina 2017–2021, mutta kasvu pysähtyi vuonna 2023 (pojat 38,2 %, tytöt 31,5 %).

Johtopäätökset

Tupakka- ja nikotiini tuotteiden käytössä on merkittäviä eroja sekä oppilaitostyyppiin että sukupuolen mukaan. Uutena ilmiönä vuonna 2023 havaittiin sähkösavukkeiden käytön laskun pysähtyminen ja selkeä kasvu erityisesti tytöillä. Käyttö yleistyi aiemmista vuosista myös kaikista nuorimmilla, alakoulun 4.–5. luokkalaisilla. Tätä selittänevät markkinoille tulleet uudentyypiset ns. kertakäyttöiset nikotiinittomat ”vapet”, jotka katsotaan tupakallaissa tupakan vastikkeeksi. Tuotteiden värikäs ja esimerkiksi korostustussia tai kuulokekotelo muistuttava ulkonäkö, yhdistettynä erilaisiin makuihin ja tuoksuihin sekä käyttöön liittyviin temppuvideoihin ja muuhun näkyvyyteen sosiaalisessa mediassa, ovat omiaan houkuttelemaan nuoria käyttäjiä. Nikotiinittoman ”vapen” käytön opettelu voi madaltaa kynnystä käyttää vastaavaa nikotiinia sisältävää tuotetta. Verkkokaupoista tai välittämisen kautta hankittujen tuotteiden sisältämistä aineista ei ole varmuutta ja näistä tuotteista on raportoitu Suomessakin huomattavan suuria nikotiinipitoisuuksia.

Nikotiinipussit vapautettiin myyntiin tupakan vastikkeena huhtikuun alussa vuonna 2023 ja muutoksesta uutisoitiin runsaasti. Ensimmäiset tuotteet tulivat kauppoihin arviolta huhtikuun puolivälissä. Tämä osuu noin puoliväliin Kouluterveyskyselyn aineistonkeruuta. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella tuotteista ovat kiinnostuneita erityisesti ammattiin

opiskelevat pojat, joista jo huomattava määrä (42 %) raportoi käyttäneensä tuotetta vähintään kerran. Myös perusopetuksen 8.–9. luokkalaisista pojista lähes joka neljäs (23 %) raportoi käyttäneensä nikotiinipusseja. Päivittäinen käyttö oli toistaiseksi vähäistä mutta yleisimmillään ammattiin opiskelevilla pojilla.

Vähittäismyynnin ikärajavalvonta toimii pääsääntöisesti, mutta parannettavaa löytyy edelleen erityisesti alaikäisten poikien savukeostojen ehkäisyssä. Kavereilta hankinta vähenee kaikissa tuotteissa ja sosiaalisen median kanavat ovat nousseet alaikäisillä merkittäväksi hankintalähteeksi. Näihin hankintoihin puuttuminen vaatii tarkkaavaisuutta vanhemmilta, nuorten parissa työskenteleviltä, valvontaviranomaisilta sekä sosiaalisen median alustoilta.

Tupakkalain tavoitteena on, että vuoteen 2030 mennessä tupakka- ja nikotiini tuotteiden päivittäisen käytön yleisyys on alle viisi prosenttia. Yksittäin tarkasteltuna, päivittäisessä tupakoinnissa ja nuuskaamisessa lukiolaiset ja 8.–9. luokkalaiset tytöt ovat tällä hetkellä tavoitetasossa, ja 8.–9. luokkalaiset pojat lähellä sitä. Ammattiin opiskelevilla tavoitetasoon on matkaa sekä tupakoinnissa että nuuskaamisessa, joista jälkimmäinen yleistyi pojilla vuodesta 2021. Kun tupakka- ja nikotiini tuotteiden käyttöä tarkastellaan kokonaisuutena, huomioiden sähkösavukkeet ja nikotiinipussit, lasku pääsääntöisesti pysähtyi tai kääntyi nousuun vuosina 2021–2023.

Tulokset havainnollistavat sen, miten hyvä kehitys voi muuttua varsin nopeasti uusien, sääntelyn harmaalla alueella olevien tuotteiden myötä. Valtaosa tupakka- ja nikotiini tuotteiden käytön aloittamisesta tapahtuu 20 ikävuoteen mennessä. Tupakkalain ikärajan korottaminen 20 ikävuoteen onkin ensiarvoisen tärkeää aloittamisen ehkäisemiseksi ja nuorten suojaamiseksi nikotiiniriippuvuudelta. Lisäksi kertakäyttöiset ”vape”-laitteet sekä nikotiinipussit on tarpeen saada kattavan sääntelyn piiriin. THL:n ehkäisevän päihdetyön tietopakettiin on tehty ohjeistus tupakointi- ja hallussapitokielloista kouluille ja oppilaitoksille.

Lisätietoja

THL:n tietopaketti tupakka- ja nikotiini tuotteista: www.thl.fi/tupakka

Ehkäisevän päihdetyön johtaminen ja koordinointi kouluissa ja oppilaitoksissa: <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihdeyto/ehkaiseva-paihdeyto-kouluissa-ja-oppilaitoksissa/ehkaisevan-paihdeyto-johtaminen-ja-koordinointi-kouluissa-ja-oppilaitoksissa>

Tämän julkaisun viite:

Ollila H, Ruokolainen O (2023). Tupakka- ja nikotiini tuotteiden käyttö ja hankintatavat nuorilla oppilaitostyypeittäin 2017–2023. Tutkimuksesta tiiviisti 49/2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

978-952-408-159-7 (verkko)
2323-5179 (verkko)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-159-7>